

En försommardag får *Annika Nordin* tillfälle att intervju spädbarnsforskaren *Daniel Stern*. Det utvecklar sig till ett spännande samtal om Mahler, Kohut, Winnicott, kreativitet, Chagall, "lived moments" och Sterns egen forskning.

– Jag tror att erfarenheten av att vara kreativ är en av människans tidigaste erfarenheter, säger Daniel Stern.

Möte med Daniel Stern:

Spädbarnets kreativitet livsnödvändig!

Jag ser det som att vi föds relativt ensamma, men att vi är utrustade med enorma kapaciteter för att fortlöpande mer och mer fördjupa, bredda och utveckla kontakt och samhörighet med andra människor.

Så beskrev spädbarnsforskaren Daniel Stern en av kärnpunkterna i sin teori om det nyfödda barnets psyke. Ett synsätt som skiljer honom från alla tidigare psykoanalytiska utvecklings-teoretiker, inte minst spädbarnsforskningens egen grande dame *Margaret Mahler*.

Men orden kan också stå som måtto för Daniel Stern själv och mitt möte med honom en försommardag i Stockholm.

Vi träffas de sista skälvande minuterna av tvådagarskonferensen *Psychoanalysis Today* ordnad av Norrlands Psykologbyrå. Daniel Stern ser trött ut, ger mig en kvart och säger att samtidigt måste han hinna dricka te. Det här blir inte lätt tänker jag. Det har jag dessutom redan hunnit tänka en gång förut. Det skedde när jag tidigare presenterade mitt ärende, för den från åhörarplats till synes så sympatiska och piggt ekorrhögde professorn, då fylldes jag av en känsla av torka. Han samtyckte vänligt till intervju men engagemanget var — noll.

Och nu — endast en kvart och te dessutom! Nej, det här blir inte lätt. Men hur dåliga oddsen egentligen var när jag stängde dörren om oss och bandspelaren, ska jag inte få veta för-rän senare.

En god observatör

Daniel Stern är amerikan, fembarnspappa och professor i psykiatri och psykologi och forskar i dag vid universitet i Genève. Han utbildade sig först till läkare och psykiater och därefter till psykoanalytiker innan han började med spädbarnsforskningen. Men det var inte utifrån ett missnöje med psykoanalytisk utvecklings-teori han började sin forskning. Nej, snarare av personliga skäl, berättar han.

– Jag har alltid tyckt att utveckling är väldigt fascinerande. Jag tillbringade en hel del

tid på sjukhus när jag var liten. Där tränade jag upp mig på att se vad folk gjorde, mer än att lyssna till vad de sade. På så sätt blev jag en god observatör av icke verbala ting. Det är som om jag aldrig slutat med detta iakttagande, konstaterar han. För mig är det alltid mest väsentligt att *se* vad som händer. Jag vill först få en känsla av vad som verkligen pågår, sedan kan man lyssna till vad någon säger. Det är givetvis också bra att fungera på det sättet när man studerar spädbarn, tillägger han med ett litet leende.

Kliniskt och observerat

Det *kliniska* barnet och det *observerade* barnet är två nya begrepp som Daniel Stern introducerar i sin teori. Hur vill han i ett nötskal beskriva skillnaden mellan dessa? undrar jag.

– Det kliniska barnet är en myt! svarar han, gör en liten paus och det blänker till i ekorrhöggen, så fortsätter han. Det är skapat av två personer tillsammans — patienten och terapeuten. Det är historien eller berättelsen om vem personen var som liten, om hur hon ändrades och blev sådan hon nu är. Det kliniska barnet består av en serie förtätningar, mytologisering . . . Man tar en bit här och en bit där och sätter ihop den berättelse som *känns* rätt, men som inte nödvändigtvis har så mycket att göra med den faktiska, historiska, sanningen. Den bygger på den faktiska historien, men den är inte den faktiska historien, utan det är en helt subjektiv betraktelse. Ingen kan någonsin bestyrka den och ingen skulle heller ha kunnat konstruera den utifrån.

– Det observerade barnet däremot, fortsätter han, är det barn man ser. Det kan man skriva om i en historisk faktabok. Man behöver inte ens nödvändigtvis ha personens subjektiva redogörelse för att sätta samman det. Detta är egentligen de främsta skillnaderna, säger han och tillägger:

– Ja, också att man vet vad som hänt det rekonstruerade barnet. Man arbetar alltså *från*

det förflutna mot det närvarande, det vill säga nuet. Det observerade barnet däremot är alltid i nuet, och man har ingen aning om vad som ska hända. Förmågan att förutsäga är helt enkelt noll.

Stern versus Mahler

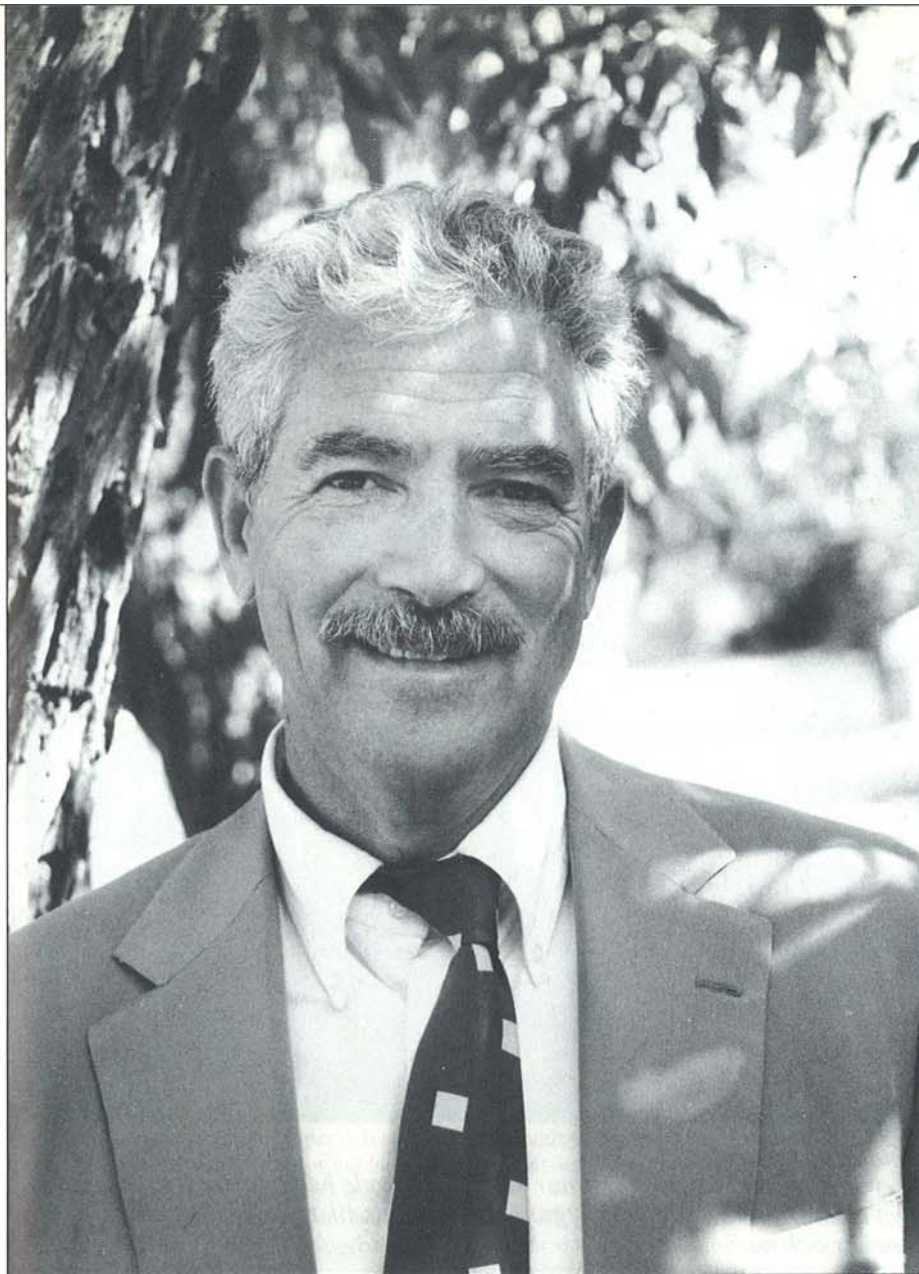
Margaret Mahler är ledande inom modern psykoanalytisk utvecklingsteori. Hon har också ägnat sig åt spädbarns- och småbarnsforskning, men hennes slutsatser och teori skiljer sig avgörande från Sterns nu framlagda uppfattning. När jag ber honom beskriva skillnaderna mellan deras rivaliserande teorier svarar han mig till min förvåning inledningsvis så här:

– Först måste jag få säga en personlig sak — jag tyckte väldigt mycket om Margaret Mahler! Han skrattar till nästan förläget. Mot slutet av hennes liv, de sista två, tre åren, hade vi seminarier tillsammans. Vi var en liten grupp på tre, fyra personer som träffades lite oregelbundet, kanske en gång i månaden under en tid.

– Vi kom faktiskt att tycka väldigt mycket om varandra, uppberar han och fortsätter. Vi hade till och med en sorts "flirt" på gång, den pågick i flera år. Hon var rolig på det viset. Men vår kontakt var baserad på att jag kände mig fri att inte hålla med henne om allting. Allt jag skrivit har jag först sagt till henne flera gånger, sådant som vi inte varit överens om, men som vi också skrattat åt ibland.

– Den största skillnaden, mellan oss? Nej låt mig först fastställa Margaret Mahlers grundläggande uppfattning i svepande, övergripande termer, säger han allvarligt.

– Jag tror att hon hade en känsla av att människor föds eller att vi åtminstone efter ett par månader kommer in i ett naturligt, av Gud givet tillstånd av lycksalig symbios med mamman, där barnet vid stunder av låg inre spänning upplever sig som del av något större än sig själv. Det har en säker bas, där det är fullkomligt skyddat, förenat och förbundet med en

Daniel Stern.

FOTO: INGVAR KARMHED/SVENSKT PRESSFOTO

annan person. Då upplever man en hallucinerad enhet med den andra människan. Det är som ett sorts psykiskt paradiset. Det är Edens lustgård, psykiatriskt talat, före syndafallet. Sedan kommer syndafallet med den psykologiska födelsen, då man måste separera och individualisera. Väl ute ur paradiset består den fortsatta utvecklingen av en separations- och individuationsprocess.

– Jag ser situationen som lite mindre lycklig, säger Daniel Stern nästan beklagande.

Och jag erinrar mig att han tidigare berättat att Margaret Mahler brukat säga att hon måste haft en lyckligare barndom än han. Därefter säger Daniel Stern de ord som jag senare ska komma att tycka kan stå som ett mått inte bara för hans teori utan också för honom själv.

– Jag ser det som att vi föds relativt ensamma, men att vi är utrustade med enorma kapaciteter för att fortlöpande alltmer fördjupa, bredda och utveckla kontakt och samhörighet med andra människor. För mig är utvecklingens uppgift att ständigt möjliggöra större grad av solidaritet, förening, samhörighet och då och då intersubjektiv sammansmältning och uppgående i andra samt anknytning. Det är en

ständigt pågående process som inte behöver fluktuer mellan tillstånd av att vara tillsammans och att separera. Båda delarna sker samtidigt. Enligt min uppfattning finns det inga fluktuerande tillstånd.

Stern versus psykoanalysen

Det är inte någon särskilt månghövdad skara som hörsammat inbjudan från Norrlands Psykologbyrå till denna diskussion om psykoanalysens ställning i dag i perspektiv av bl a den nya spädbarnsforskningen. Särskilt påfallande är att Sveriges psykoanalytiker så gott som helt lyser med sin frånvaro. När jag nämner detta för Daniel Stern, svarar han att det inte förvånar honom.

Vilken betydelse tror han då att hans forskning kommer att få för den framtida psykoanalysen och hur har hans teorier mottagits inom det psykoanalytiska samhället?

– Mottagandet varierar extremt, svarar han. De mer ortodoxa psykoanalytikerna finner av olika skäl mina teorier antingen inte relevanta, eller ser dem helt enkelt som heuristiska, så kan man väl uttrycka det.

– I USA har Margaret Mahler varit huvudteoretikern för jagpsykologerna inom den ortodoxa traditionen, särskilt med fasindelningen av utvecklingen. Så mitt teoretiska förkastande av detta har inte uppskattats nämnvärt. Å andra sidan är stadiumtänkandet bara sant för vissa analytiker. För andra känns mitt sätt att tänka rätt, och jag har fått en hel del positiva reaktioner.

– Det har särskilt glatt mig att i flera städer i USA och på vissa platser i Europa har människor med lite olika professioner t ex också antropologer samlats, bildat studiegrupper och tillsammans läst min bok, "Spädbarnets interpersonella värld". Det finns något i den som öppnar för tvärvetenskapligt tänkande kring dessa frågeställningar. Det känns väldigt tillfredsställande.

– Främst i USA finns ett antal analytiker som sysslar med barnobservationer. För dem är det jag säger inte alls förvånande längre. Jag arbetar ju inte ensam utan det finns en hel grupp människor som sysslar med detsamma. Jag är bara en av dem, säger Daniel Stern ödmjukt.

– Har du någon aning om vad ditt arbete kommer att betyda för framtidens psykoanalys? undrar jag.

– Nej! svarar han prompt och skrattar. Det är verkligen för svårt, säger han därpå nästan lite klagande. Jag vet inte.

Daniel Stern gör en liten paus men fortsätter sedan:

– Jag ser olika tendenser inom psykoanalysen — t ex en som står för en sorts protektionism eller defensiv minimalism. Där säger man: "Nej, barnobservationer är inte relevant och angår inte psykoanalysens väsentliga rekonstruktioner". Om den minimalistiska traditionen förblir dominant, då tror jag att mitt arbete kommer att påverka psykoanalysen negativt. Den kommer därav att ytterligare drivas mot minimalism.

– Om psykoanalysen däremot går i en annan riktning. Om man försöker handskas med frågorna. Ja, då tror jag att mina teorier kommer att få ett visst inflytande vad gäller att modifiera begrepp, uppfattningar och modeller. Det kommer att bli intressant. Men jag kan inte se tillräckligt långt in i framtiden för att förstå exakt hur det här ska kunna ske.

– Jag tror att ett av problemen med att kunna förutsäga beror på att psykoanalys ytterst och slutligen är en klinisk vetenskap eller klinisk strävan. Och ingen, inklusive mig själv, har ännu haft tid nog att sitta ner med mina teorier och låta dem filtreras genom huvudet medan man lyssnar på patienter, för att på så sätt få veta vad de ger och inte ger. Det tar några generationer att göra detta, så ur den aspekten är det också svårt att förutsäga.

Kreativitet

Så här långt kommen i intervjun tycker jag att vi har klarat av nödvändiga basfakta. Kvarten krymper och jag brinner av att få fråga om det som intresserar mig allra mest och som jag längtat efter att få diskutera länge och väl med Daniel Stern. Frågorna stockar sig och blir koncentrat för att vinna tid.

– Du berörde fantasi och kreativitet, kan du utveckla det mer?

Daniel Stern nickar och samarbetar snabbt med snabba svar.

– Jag tror att erfarenheten av att vara kreativ

sannolikt är en av människans tidigaste erfarenheter, säger han. Jag tror att det lilla spädbarnets huvudsakliga arbete, under första och andra månaden och senare också givetvis, är att skapa ordning ur icke-ordning, skapa ordning där ordning inte finns. Men jag tror inte att barnet upplever det som icke-ordning. Jag tror inte att det i biblisk eller matematisk bemärkelse upplever kaos. Jag tror helt enkelt att det först bara inte finns någonting där och sedan plötsligt genom barnets egen mentala aktivitet finns någonting där, och att barnet organiserar det.

– Jag tror att denna organiserande erfarenhet — processen att sätta samman saker — att få dem att bli till . . . Det slår mig att detta är essensen av den kreativa akten! Och erfarenheten av denna process är något som den lilla babyn måste få från första början, och sedan bara fortsätter det under resten av livet. Jag tror att den stora frågan är hur mycket av detta som sedan hämmas. Det kanske egentligen är det mest intressanta!

Nu när jag anar att kvarten börjar lida mot sitt slut tycker jag plötsligt att försommargrönskan utanför fönstret kommit närmare det lilla mörka rummet. Nu börjar vi verkligen samtala med varandra!

Chagall i hjärtat

Vad Daniel Stern inte vet är att jag möjligen är lika trött som han. Jag har gått direkt från nattåget till konferensen. I förrgår vid den här tiden vandrade jag lyckligt omkring på Chagallutställningen på Louisiana. Med Winnicotts tolkande hand i min öppnade jag och förstod Chagalls — och mänsklighetens symboliska inre världar. Perfekt harmoni med Chagall i hjärtat och Winnicott vid handen.

Nu är både harmonin och vännen Winnicott i fara. Sterns teori är en käpp i mitt teoretiska hjul. Men ändå — när han talat om kreativitet fylls jag av samma grönskande känsla, som när jag läser Winnicott eller tittar på Chagall. Men när jag däremot läser Sterns teoretiska bok så vissnar grönskan och jag fylls av samma torra känsla som när vi steg in i rummet. Nu när jag erfar närheten till grönskan utanför vill jag få klarhet i Sterns förhållande till Winnicott.

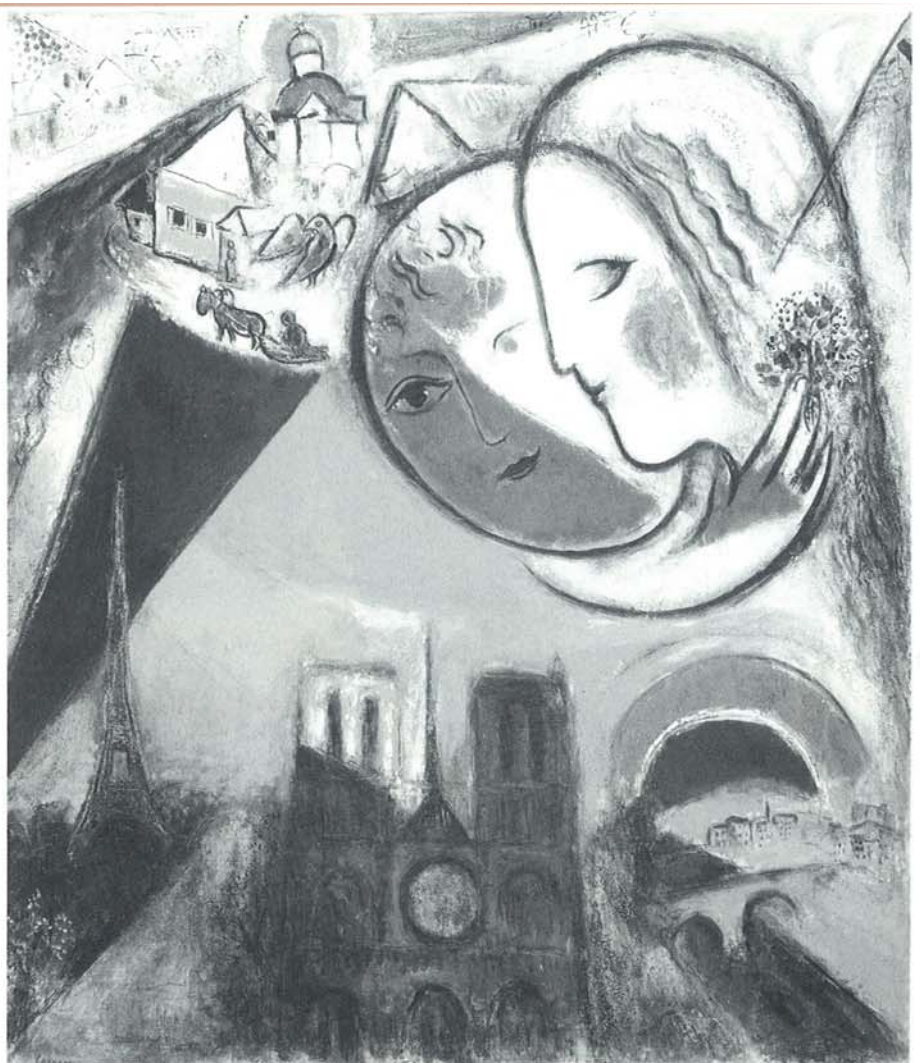
Senare ska jag förstå att dessa känslomässiga upplevelser är uttryck för vad Stern skulle kalla vitalitetsaffekter.

– Winnicott är väl en av mina hjältar, svarar han. Jag finner honom dock ibland mer inspirerande än korrekt och sann. Det jag mest tycker om hos honom är att han väcker saker i mig som får mig att tänka vidare. I det avseendet har han varit en stor och lysande inspiratör. Och vissa av hans begrepp som t ex övergångsområde är ovärderliga.

Något lugnad undrar jag vad han då tycker om Kohut och självpsykologin?

– Kohut har jag långsamt blivit mer och mer imponerad av, berättar Daniel Stern, särskilt hans ideer om självobjekt. Jag tror att detta ligger mycket nära vad barn upplever, nämligen att föräldern är en annan person som kan reglera aspekter av dem själva, som de ännu inte kan klara av.

– Kohuts sätt att tala om detta som ”en erfarenhet med en annan person” kommer sannolikt närmare delar av spädbarnets upplevelser än den mer traditionella psykoanalysens sätt att beskriva dem i termer av t ex ett objekt i ditt huvud eller internalisering. Det känns för mig som om Kohuts beskrivning kanske ligger närmare den subjektiva sanningen.

Söndag av Chagall.

”I en och samma målning förenar han den älskade hembyn Vitebsk och vuxenlivet i Paris med ett ständigt flygande kärlekspar, lika närvarande då och där som här och nu.”

Nu är Stern lite noggrannare placerad på mitt teoretiska kartblad och vi kan fortsätta med skapandet och kreativiteten.

”Lived moments”

Daniel Stern använde under föreläsningen begreppet ”lived moments”. Det kanske bäst kan beskrivas som en komplex upplevelse av tid och rum. Ett ögonblick då det närvarande och det förflutna upplevs samtidigt. Denna komplexitet kan spädbarnet bara uppleva i begränsad omfattning. Men det har kapacitet för att så småningom göra det.

Psykoanalysen har aldrig intresserat sig för ”lived moments”, menar Stern, det är en företeelse som beskrivs i litteraturen. Detta att jag, samtidigt som jag svarar i telefonen, för mitt inre öga ser den telefonerande promenera omkring, katten sova i rummet bredvid, förflyttar mig i rummet eller gör saker som jag senare inte minns att jag faktiskt gjort.

Medvetandetilstånd där nuet och dåets erfarenheter blandas. Det är en upplevelsedimension som helt står i samklang med Sterns teori om självet som en ursprunglig, ständigt närvarande enhet som kontinuerligt fördjupas, breddas och utvecklas inom sina olika domäner.

Och nu kan jag inte längre hålla Chagall utanför den här intervjun. Han som i en och samma målning förenar den älskade hembyn Vitebsk och vuxenlivets Paris med ett ständigt flygande kärlekspar, lika närvarande då och där som här och nu. Samma själv tycks famna alla upplevelserna på duken. Berätta vad du tror om detta och om litteratur, musik, dans och konst? ber jag.

– Jag tror att de som vet mest om ”the lived moment” är de författare som allvarligt sysslat med medvetandets strömmar, svarar Daniel Stern och fortsätter. Självt är jag begränsad till anglosaxisk litteratur. Men där tycker jag att James Joyce och Virginia Woolf är de man först tänker på. Jag tror att detta fenomen också gäller för musik.

– Du nämnde dans förut, inflikar jag.

– Ja, jag tror att alla sorters abstrakta konstnärliga uttryck består av ”moments” — ögonblick, beståndsdelar — som binds samman. Det är väldigt svårt att säga hur, men det är uppdelat i emotionella enheter. Hur man sätter samman enheter i musik beror delvis på hur musikalisk man är, men också på hur väl man känner till verket. Detsamma gäller dans. Utifrån en annan aspekt tror jag att detta också är vad filmmakare intresserar sig för. De har sam-

ma problem med hur man ska sätta samman enheter av verkligheten till subjektivt accepterade bitar. Det är det som är det stora problemet.

– Konstnärer då, gäller det dem också, påminner jag, så lätt släpper jag inte Chagall.

– Ja, alla de målare som väcker starka känslor, som Chagall, svarar Daniel Stern raskt. Så stannar han upp ett ögonblick och säger eftertänksamt:

– Ja, för mig faktiskt varje konstnär som väcker upp ett "lived moment". Jag vet att många konstnärer målar utifrån ett inre subjektivt "landskap" som de sedan helt enkelt gestaltar. Det finns många olika sätt att utföra detta på och sedan får åskådaren sin upplevelse som kan vara densamma eller en annan. Men också här tror jag att det börjar med, att den grundläggande enheten är ett "lived moment", på båda sidor om den kreativa processen — både hos konstnären och betraktaren.

Senare när jag lyssnar till bandet förbluffas jag här över mitt dåliga språk. Det är halva meningar som avslutas med ett ja, . . . och så börjar Daniel Stern tala. Vad pågår? frågar jag mig.

När jag sluter ögonen ser jag situationen framför mig — den intensiva blicken hos mitt intervjuobjekt och de ivriga nickningarna, som visar att han har förstått vad jag vill veta. Nu har grönskan flyttat in i rummet.

Forskar i varande

–Winnicott talar om "being" — varande, det känns för mig som om du forskar i "being", förstår du? säger jag trevande.

– Jag inte bara förstår, jag gillar det! svarar Daniel Stern omedelbart. Jag har aldrig tänkt på det på det sättet. Men jag instämmer fullständigt med dig om att det är vad jag håller på med. Det är också vad jag blir mer och mer intresserad av — erfarenheten av varande här och nu. Vad det innebär, hur man kan beskriva det och hur denna beskrivning kan hjälpa oss till att få en annan förståelse av psykologiska fenomen.

Nu känner jag mig tyvärr tvungen att tacka och stänga av bandspelaren. Kvarten är slut med råge och Daniel Stern ska dricka sitt te och äta en chokladbiskvie. Vi småpratar lite om ett gemensamt intresse för Martin Buber, medan han äter. Plötsligt griper han mikrofonen och säger:

Paradiset av Chagall.

Symbiosen är som en Edens lustgård, enligt Mahler. Så kommer syndafallet med den psykologiska födelsen och utdrivandet ur paradiset.

– Min förläggare blir väldigt arg om jag inte säger det här:

– Apropå "lived moments" och subjektiv verklighet. Jag har just skrivit en annan typ av bok, en rolig bok — "Ett litet barns dagbok". Den är skriven av en baby och handlar om hans erfarenheter av "lived moments". Babyn beskriver en serie sådana situationer från sex veckor till omkring fyra år. Efter varje händelse beskriver barnet vad "being" var för honom, och sedan gör jag en kommentar till varför jag tror att han sa som han sa.

Processen mer än produkten

Jag tar omedelbart chansen att få veta ytterligare något om var Daniel Stern står i förhållande till Winnicott när det gäller fantasi. Har Winnicotts hallucinerande baby någon mening för Stern?

– Jag ser babyn som något mindre kreativ, än vad Winnicott gör, svarar Stern och mumsar på sin chokladbiskvie, som att barnet mindre arbetar utifrån ett ingenting. Jag ser in-

te produkten, det vill säga vad babyn kommer fram till, utan processen genom vilken den gör det, som det verkligen kreativa hos babyn. Men det beror väl också delvis på att jag är mer intresserad av processen, varandet, än av produkten.

Jag tackar återigen och uttrycker förhoppningen att jag inte plågat honom alltför mycket med mitt krav på intervju.

– Tvärtom, svarar då Daniel Stern med ett varmt leende och fortsätter uppriktigt. Jag trodde jag skulle hata det. Men jag har verkligen tyckt att det var roligt!

Så illa var det alltså! Sådana var oddsen när vi gick in till intervjun. Och nu skiljs vi under ömsesidiga tacksamhetsbetygelser i ett rum som definitivt grönskar!

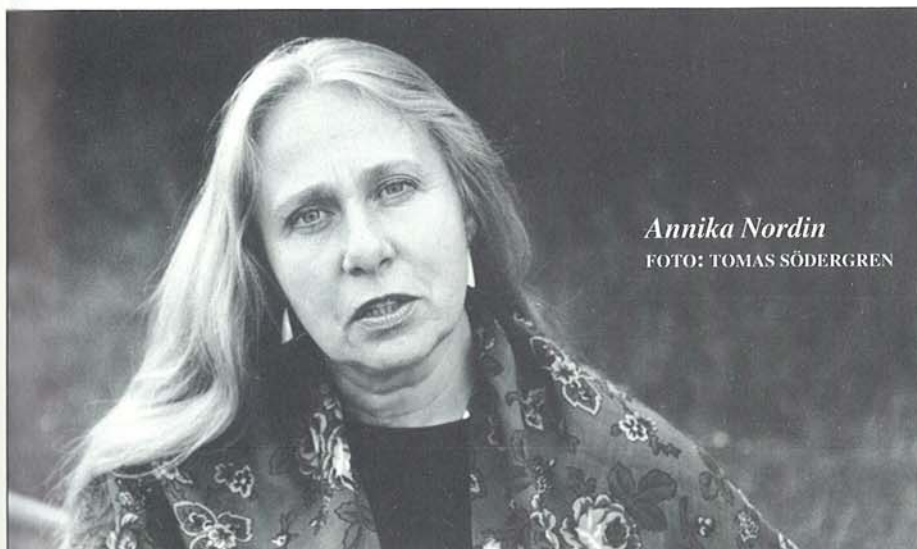
Hur var det nu Daniel Stern sade: "vi föds relativt ensamma . . ." men är utrustade med enorma kapaciteter för att . . . "fördjupa, bredda och utveckla kontakt . . ." Det är i alla fall helt klart att det gäller för Daniel Stern och mitt möte med honom.

Ett möte — ett "lived-moment", en process — där känslan av torra gav vika och en levande, nyfiken, engagerad och mycket sympatisk Daniel Stern trädde fram.

Läser man Sterns bägge böcker, den teoretiska och dagboken, kan man uppleva detsamma som jag. Teoriboken är en detaljerad, bitvis ganska omständligt utredande och lite torr skrift och dagboken en poetisk, känslolödande, nära berättelse fylld av metaforer.

Varje gång jag numera tänker på intervjun med Daniel Stern får jag en angenäm smak i munnen, inte av madeleinekaka, men väl av te och chokladbiskvie. ■

Annika Nordin
Psykolog och journalist

Annika Nordin

FOTO: TOMAS SÖDERGREN

Våren 1994, den 17–18 april, kommer Daniel Stern och Eihel Spector Person till Stockholm för att delta i en konferens arrangerad av Sv Föreningen för Psykisk Hälsovård.